

**Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă”
Facultatea de Filologie și Istorie**

**CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI
ARHEOLOGIC MEDIEVAL**

4 noiembrie 2021, Chișinău, Republica Moldova

PROGRAMUL CONFERINȚEI ȘI REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Chișinău – 2021

**Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
FACULTATEA DE FILOLOGIE ȘI ISTORIE**

**CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ
CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI
ARHEOLOGIC MEDIEVAL**

4 noiembrie 2021, Chișinău, Republica Moldova

Eveniment organizat în regim on-line pe Google Meet
<https://meet.google.com/dpt-zhyb-ncw>

Chișinău – 2021

Conferința științifică internațională este organizată în cadrul Proiectului „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova – CVPAM”, cifrul 20.80009.1606.06, implementat de către Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău în cadrul concursului Programelor de Stat 2020-2023, prioritatea strategică IV. *Provocări societale*, direcția strategică *Patrimoniul material și imaterial*, administrat de către Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare din Republica Moldova.

COMITETUL DE ORGANIZARE:

Dr. hab. Sergiu Musteață, director proiect

Dr. hab. Gheorghe Postică, membru echipă proiect

Dr. Ludmila Bacumenco-Pîrnău, membru echipă proiect

Dr. Angela Simalcsik, membru echipă proiect

Dr. Ion Ursu, membru echipă proiect

Sergiu Popovici, membru echipă proiect

"Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval", online conferință internațională (2021 ; Chișinău). Conferința internațională "Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval", online, 4 noiembrie 2021, Chișinău : Programul și rezumatele comunicărilor / comitetul de organizare: Sergiu Musteață [et al.]. Chișinău : S. n., 2021 (C.E.-P. UPS "Ion Creangă"). – 26 p.
Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Univ. Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Fac. de Filologie și Istorie. – Texte : lb. rom., engl., rusă.

ISBN 978-9975-46-553-3 (PDF).

902/904"653"(082)=135.1=111=161.1

C 35

ISBN 978-9975-46-552-6.

ISBN (PDF) 978-9975-46-553-3

© Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Eveniment organizat în regim on-line pe Google Meet
<https://meet.google.com/dpt-zhyb-ncw>

4 NOIEMBRIE 2021

09.00 - 09.15 – **Sesiune de inaugurare**

Cuvânt de deschidere:

- Sergiu Musteață, UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Mesaj de salut

- Alexandra Barbăneagră, rector, UPS „Ion Creangă” din Chișinău

9:15-10:00 - **Keynote speaker:**

Prof. univ. dr. Adrian Andrei Rusu, *Arheologie medievală și premodernă în Moldova. Câteva accente dintr-o analiză de stadiu*

10.00 – 11.30 **Sesiune de comunicări I. Patrimoniul arheologic medieval, secolele VI-XIII**

Moderator: Sergiu Musteață

Gheorghe Postică, *Așezările medievale timpurii din Ținutul Orheiului*

Zeno Karl Pinter, Cătălin Dobrinescu, Claudia Urduzia, Beatrice Kelemen, Vitalie Bodolică, *Cercetări arheologice în necropola medievală a Capidavei*

Ion Tentiuc, *Despre vârfulurile de săgeată în formă de lanțetă din secolele IX-XI descoperite în spațiul carpato-nistrean*

Ion Ursu, *Rolul tumulilor în cadrul ritualului funerar al turanicilor*

DISCUȚII

11.30 - 11.45 - **Pauză**

11.45 - 13.30 **Sesiune de comunicări II.** Patrimoniul arheologic medieval, secolele XIV-XVII

Moderator: Gheorghe Postică

Vasile Diaconu, Silviu-Constantin Ceaușu, *Două locuințe medievale descoperite recent în orașul Târgu Neamț*

Sergiu Popovici, *Morminte medievale târzii descoperite recent pe teritoriul Republicii Moldova*

Ludmilla Bacumenco-Pîrnău, *Așezări rurale medievale din valea râului Ciuhur: descoperiri arheologice și interpretări*

Sergiu Musteață, Ion Tentiuc, Ion Ursu, *Capcanele castelului Soroca*

Tamara Nesterov, Sergiu Musteață, Andrei Herzen, *Castelul Tighina și cetatea Bender: geografia, istoria, arheologia și arhitectura controversată a complexului fortificat*

Андрей Герцен, *Средневековые фортификации Северо-Западного Причерноморья в атласе Рицци-Дзаннони*

DISCUȚII

13.30 - 14.30 - **Pauză**

14.30 - 16.15 **Sesiune de comunicări III.** Cercetarea interdisciplinară a patrimoniului arheologic medieval

Moderator: Ludmilla Bacumenco-Pîrnău

Angela Simalcsik, *Mormântul medieval al femeii de la Fârlădeni-La Văleanu (r-nul Căușeni). Interpretări paleomedicale*

Octavian Munteanu, Nicolae Batog, *Studii interdisciplinare ale mormântului cu inele de buclă de la Butuceni*

Angela Simalcsik, Vlad Vornic, *Date antropologice despre mormintele medievale descoperite în anul 2017 la Butuceni și Peștera*

Alexandra Comșa, Silviu Oța, *Despre un mormânt descoperit la Fierbinți-Malul Roșu*

Robert Daniel Simalcsik, *Armele, unelte aducătoare de moarte, mărturia gropi comune vechi și noi*

DISCUȚII

16.15 - 16.30 - **Pauză**

16.30 - 17.30 **Guest speaker:**

Florin Curta, University of Florida, USA, *Slavii timpurii și etnogeneza lor în arheologia sovietică și post-sovietică*

DISCUȚII

17.30-18.00 - **Evaluarea și închiderea conferinței**

LISTA PARTICIPANȚILOR

1. Bacumenco-Pîrnău, Ludmila, UPS „Ion Creangă”, e-mail: ludmila.pirnau@gmail.com
2. Batog, Nicolae, UPS „Ion Creangă”, e-mail: batognicolai@gmail.com
3. Bodolică, Vitalie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, e-mail: bodovitalie@gmail.com
4. Ceaușu, Silviu-Constantin, Complexul Muzeal Național Neamț, e-mail: csconts@yahoo.com
5. Comșa, Alexandra, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, e-mail: alexcomsa63@yahoo.com
6. Curta, Florin, University of Florida, USA, e-mail: fcurta@ufl.edu
7. Diaconu, Vasile, Complexul Muzeal Național Neamț, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, e-mail: diavas_n82@yahoo.com
8. Dobrinescu, Cătălin, e-mail: catalindobrinescu@gmail.com
9. Gerzen, Andrei, Институт географии Российской академии наук, e-mail: gerzen@igras.ru
10. Kelemen, Beatrice, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, e-mail: bea.kelemen@gmail.com
11. Munteanu, Octavian, UPS „Ion Creangă”, e-mail: ocmunteanu@gmail.com
12. Musteață, Sergiu, UPS „Ion Creangă”, e-mail: sergiu_musteata@yahoo.com
13. Nesterov, Tamara, Institutul Patrimoniului Cultural MEC, e-mail: neste2003@list.ru
14. Oța, Silviu, Muzeul Național de Istorie a României, București, e-mail: silviuota@yahoo.com
15. Pinter, Zeno Karl, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, e-mail: zenopinter@yahoo.de

16. Popovici, Sergiu, UPS „Ion Creangă”, Agenția Națională Arheologică, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, e-mail: sergiupopovici1986@gmail.com
17. Postică Gheorghe, UPS „Ion Creangă”, e-mail: gpostica@gmail.com
18. Rusu, Adrian Andrei, liber profesionist, e-mail: arusu@gmail.com
19. Simalcsik, Angela, Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov”, Academia Română - Filiala Iași, Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, e-mail: angellisimal@gmail.com
20. Simalcsik, Robert Daniel, Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov”, Academia Română - Filiala Iași, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, e-mail: robyboy2mail@gmail.com
21. Tentiuc, Ion, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, e-mail: ion_tentiuc@yahoo.com
22. Urduzia, Claudia, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, e-mail: claudiaurduzia@yahoo.com
23. Ursu, Ion, UPS „Ion Creangă”, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, e-mail: ion.ursu11@gmail.com

REZUMATE

Arheologie medievală și premodernă în Moldova. Câteva accente dintr-o analiză de stadiu

Adrian Andrei Rusu

Autorul acestei comunicări și-a început cariera profesională atras de cele două volume ale cercetărilor de la Baia. Apoi a fost fascinat și aproape invidios de abundența cahlelor răsărite în Moldova. Toate i-au marcat cariera și l-au învățat în paralel cu puținul pe care i l-au putut oferi la fel de puținii dascăli. Acum, la decenii de acumulări, dar la capăt de prestație fizică în teren, am fost chemat să lucrez în Moldova. Norocul se numește Mănăstirea Bistrița. În paralel, pe baza unei scheme de curs universitar special, „am comis” o sinteză legată de zestrea materială a elitelor din Transilvania la sfârșitul Evului Mediu. Din nou, materialele moldovene au fost prețioase. Însă s-au reșezat în structuri pe care nu aș fi dorit vreodată să le judec atât de aspru. Dar, am făcut-o, și un volum dedicat Moldovei lui Ștefan cel Mare își așteaptă răbdător publicarea din laboratoarele Mănăstirii Putna. În ce măsură arheologia deservește istoria devine o temă tot mai evitată. Meseriașii care se ocupă de o epocă istorică se ascund mereu de cunoașterea documentară ori a artei sale. O fac ascunzându-se în spatele „contextelor” ori a planșelor cu fragmentele de ceramică ordinară. Au rămas datori-robiți arheologilor de Preistorie, pentru care asemenea lucruri sunt singurele care le justifică meseria. Când ajung să publice, o fac răsturnând toată ierarhia de valori a bunurilor culturale, așezând oalele în frunte și bijuteriile ori inventarul de fier, la coadă. Sunt încă fericiți că dispun de monede, care sunt atât de „sfinte”, încât neagă evidența seriilor de obiecte importate de la un anume moment ori stilistic nepotrivite cu emisiunile monetare, dotate cu o viață proprie. Medievalistul are dezvoltate concepte solide de „obiectologie”, „castelologie”, „monasteriologie”, „furnologie” etc., de care se ferește nejustificat ori pur și simplu pentru că nu și-a reciclat pregătirea de bază. Moldova este plină de cetăți, dar nu știe că în ele cuibăresc castele, după modele poloneze ori ungurești. Ea este plină de „orașe”, în timp ce târgurile vor fi subiect de analiză și pentru un Sadoveanu („Locul unde nu s-a întâmplat nimic”). Avem boieri, dar nu le știm conacele, mănăstiri despre care *a priori* enunțăm că s-au fortificat devreme, (pseudo)răzeși fără case diferite de tălpași-gloțași. Arheologii norocoși descoperă mereu „ateliere” în care se face cam totul, dar nimic consecvent. Pur și simplu pentru că țara nu

are resurse alifere potrivite. Mii de moldoveni se bat cu turcii, polonezii, ungurii, tătarii, înfrângându-i mai mult cu inimile decât cu arme cumpărate de la sașii din orașele Transilvaniei. Moldova absoarbe „lucruri” a căror origine este tainică. Totuși sunt mii de cuțite germane care se trec împozitate prin catastifele Brașovului, ba mai știm că „mărunțișurile de Nürenberg” conțin degetare, nasturi globulari, cârlige de pescuit, sfeșnice, sticlărie de masă etc. Hansa nordică și-a trimis negustorii până în aceste meleaguri: unde îi sunt artefactele? Ce mai rămâne din „bizantinism” material și ce se transformă tot mai temeinic în bun lucru oriental? Până recent, texte de o desuetudine revoltătoare s-au republicat fără nicio virgulă modificată, încercând să ne mențină în scheme de analiză atât de bine impregnate de materialism dialectic, încât ar rușina orice politruc din anii '60-'80 ai secolului trecut.

Despre toate câte un pic...

Așezările medievale timpurii din Ținutul Orheiului

Gheorghe Postică

Ținutul Orheiului reprezintă o regiune istorico-geografică și administrativ-politică amplasată în bazinul cursului inferior al râului Răut la confluență cu fluviul Nistru, mărginită spre nord de valea r. Ciorna, iar spre sud – de valea r. Ichel. Este o regiune de deal, în cadrul platoului central moldovenesc, întretăiată de multiple văi și pâraie orientate spre Nistru de la nord-vest spre sud-est. În vremurile istorice, ținutul Orheiului era acoperit de păduri de netrecut, fiind, de asemenea, cunoscute și sub denumirea de Codrii Orheiului. În calitate de structură teritorial-regională, ținutul Orheiului se remarcă începând cu Evul Mediu timpuriu. În favoarea acestei afirmații pledează cartografierea așezărilor din perioada secolelor V-XIV, care formează în această zonă o structură teritorială distinctă, la fel cum este și în cazurile ținuturilor istorice ale Lăpușnei, Sorociei, Hotinului etc. În ținutul Orhei sunt cunoscute 41 de situri arheologice, datate în perioada medievală timpurie (secolele V-VII, VIII-IX, X-XI și XII-XIV). Comparativ cu alte zone ale spațiului pruto-nistrean, cercetarea arheologică a așezărilor medievale din ținutul Orhei se află la un stadiu relativ avansat. Or, pe parcursul ultimilor 60 de ani, aici au fost cercetate prin săpături arheologice 11 situri (Lucașeuca „Cornul Blăjiei”, Păhărnicești „Petruca”, Brănești „Moțca”, Seliște „Vatici”, Butuceni, Butuceni „Orheiul Vechi”, Mășcăuți „Poiana Ciucului”, Mășcăuți „Livada Boierului”, Trebujeni „Scoc”, Lopatna

și Hârtopul Mare „Cetate”) ce constituie 26,8 % din numărul lor total, acest indice depășind de 3-4 ori caracteristicile similare din alte zone ale spațiului pruto-nistrean.

Cercetări arheologice în necropola medievală a Capidavei

Zeno Karl Pinter, Cătălin Dobrinescu, Claudia Urduzia, Beatrice Kelemen, Vitalie Bodolică

Situl arheologic Capidava, este cunoscut în special datorită fortificației romane și romano-bizantine, cercetate încă de la începutul secolului XX. Locuirea zonei a continuat însă și după părăsirea ultimului fort din vremea lui Justinian și chiar a cunoscut o revigorare în secolele IX-X, continuând până în perioada otomană. Necropola medievală a început să fie cercetată sistematic în anul 2008, chiar dacă morminte medievale au mai fost descoperite în timpul cercetării termelor romane. Materialele descoperite constau din podoabe și accesorii vestimentare: butoni din bronz sau sticlă, mărgelile din sticlă, cercei și inele din bronz. Materialul de inventar, precum și ritualul de înmormântare duce la o datare destul de clară în secolul al X-lea, iar analizele antropologice aduc date noi și foarte interesante despre proveniența, viața și maladiile acestei populații.

Despre vârfulurile de săgeată în formă de lanțetă din secolele IX-XI descoperite în spațiul carpato-nistrean

Ion Tentiuc

Prospectările arheologice din ultimele decenii întreprinse în regiunile carpato-nistrene au scos la lumină un număr important de vestigii medievale timpurii din categoria armelor și a echipamentului militar. Dintre artefactele descoperite se evidențiază armele pentru lupta de la distanță, în special vârfulurile de săgeată. O categorie aparte în cadrul lor o constituie vârfulurile de săgeată în formă de lanțetă. Acestea se disting prin formă și calități combative apreciabile. În funcție de sistemul de prindere pe vergeaua de lemn, de forma și parametrii lamei, de forma și lungimea pedunculului, vârfulurile de săgeată formează categorii, tipuri și variante. Pentru sistematizarea lor cel mai frecvent este utilizată tipologia elaborată de A.F.

Medvedev (1966). Autorul a încadrat vârfurile de săgeată de tip lanțetă în tipurile 62 (două variante), 75 (două variante), 77 (trei variante), 78 (două variante) și 79 (trei variante). În spațiul carpato-nistrean, vârfuri de săgeată de tip lanțetă au fost descoperite la Echimăuți și Ruhotin-Cornești – tipul 62; Echimăuți, Tătărauca Nouă și Ruhotin-Cornești – tipul 75; Ruhotin-Cornești – tipul 77; Echimăuți și Ruhotin-Cornești - tipul 78; Ruhotin-Cornești – tipul 79. Artefactele în formă de lanțetă au fost atribuite secolelor IX-XI. Cele mai timpurii aparțin tipului 62 datat la sfârșitul secolului IX-începutul secolului XI. Tipurile 75, 77, 78 și 79 apar în Europa de Răsărit în a doua pătrime a secolului al X-lea (la Gnezdova sunt descoperite în complexe cu ceramică realizată la roata olarului, care apare aici în anii 920-930 p.Chr.). Vârfurile de săgeată în formă de lanțetă au origini scandinave. Au fost identificate în Suedia și Norvegia încă în secolele VI-VIII (Wegraeus 1986; Kirpicinikov [Кирпичников] 1977, Nosov [Носов] 1990). Origini nord-europene sunt atribuite și vestigiilor aparținând tipului 63 (Kainov 2009). De asemenea și tipurile 2, 8, 41 și 60 provin, în opinia noastră, din regiunile scandinave.

Rolul tumulilor în cadrul ritualului funerar al turanicilor

Ion Ursu

O problemă des abordată în istoriografia cercetării nomazilor de stepă începând cu cei de la sfârșitul epocii eneoliticului este cea a semnificației și a rolului movilelor ridicate deasupra mormintelor. Amenajarea acestor complexe arheologice făcea parte din obiceiurile și practicile funerare legate direct de defunct și mai puțin de ceremonialul religios de ordin general. Tumuli sunt dispersați neomogen în toate zonele, numărul movilelor în localități fiind diferit. Majoritatea mormintelor turanicilor au fost depuse în tumuli existenți, ridicați de predecesorii lor, nomazi din diferite epoci și perioade istorice, și doar 7 tumuli (3%) din spațiul carpato-nistrean aparțin populațiilor turanice din perioada secolelor X-XIV. Predilecția spre depunerea defuncțiilor în tumuli ridicați de populațiile nomade din epoca bronzului poate fi dovedită atât prin dimensiunile mari ale movilelor în comparație cu cele din alte epoci, cât și prin faptul că prevalează numeric, cuprinzând toate zonele favorabile păstoritului nomad. Tumuli ridicați deasupra defuncțiilor de către turanici au fost cercetați în patru localități, Balabanu, Ivanovca, Novosilske și Serhiivka. În toate cazurile, movilele sunt construite doar din sol simplu, prezența pietrelor, a lemnului, a șanțurilor sau

alte elemente de arhitectură nu au fost înregistrate. Tumuliile aveau dimensiuni relativ mici cu înălțimea variind de la 0,2 cel mai mic la 1,3 cel mai înalt, iar diametrul cuprins între 16 și 40 m. Suprafețele majorității movilelor au avut de suferit din cauza lucrărilor agricole. În cadrul mantalelor, în multe cazuri s-au păstrat informații despre procesiunea de ritual. Prezența urmelor de ardere, a cenușii și a cărbunilor demonstrează practicarea ritualului focului în scopul purificării. Din totalul de 564 de morminte cercetate pe teritoriul de la est de Carpați, 554 au fost descoperite în movilele a 313 tumuli, doar 16 morminte au fost găsite în afara unor curgane. Însă, din cauza descoperirilor întâmplătoare, sau cercetarea deficitară, este greu de demonstrat caracterul plan al acestor înmormântări. Conform datelor, 97,19% din complexe au fost tumulare, ceea ce este caracteristic pentru nomazii târzii din întreaga stepă est-europeană. Necropolele plane ce ar data înainte de venirea mongolilor, practic, lipsesc.

Două locuințe medievale descoperite recent în orașul Târgu Neamț

Vasile Diaconu, Silviu-Constantin Ceaușu

În cadrul comunicării vor fi prezentate rezultatele investigațiilor arheologice în vechea vatră medievală a Târgului Neamț, acolo unde, în ultimii ani, lucrările de construcții au impus cercetări preventive, prilej cu care au fost descoperite urmele unor locuințe medievale. Din păcate, zona în care s-au făcut cercetările este puternic antropizată, motiv pentru care săpăturile preventive nu au afectat decât suprafețe reduse de teren. În același perimetru, la sfârșitul anilor '70, a mai fost investigată o locuință de la finele sec. XIV, distrusă printr-un incendiu.

Cele două locuințe cercetate recent sunt de tip parțial adâncit, cu pereții de lemn, lutuiți. În interiorul uneia dintre acestea au fost găsite resturile unei sobe din cahle, dar și un inventar arheologic reprezentativ pentru perioada de început a sec. XV. În a doua locuință, deși investigată parțial, inventarul arheologic nu a fost unul foarte consistent, însă, în interiorul acesteia au fost descoperite mai multe semințe carbonizate. Din punct de vedere cronologic și această construcție poate fi atribuită tot sec. XV.

*Morminte medievale târzii descoperite recent pe teritoriul Republicii
Moldova*

Sergiu Popovici

În ultimii ani, cu precădere în partea de sud a Republicii Moldova, au fost descoperite fortuit o serie de înmormântări efectuate după un rit și ritual funerar comun. Descoperirile au fost înregistrate în or. Taraclia (cinci morminte cercetate în anii 2013-2014), Cârânăteni, r-nul Căușeni (un mormânt cercetat în anul 2014), Ursoaia, r-nul Căușeni (un mormânt cercetat în anul 2015), Fârlădeni-*La Văleanu*, r-nul Căușeni (un mormânt cercetat în anul 2015), Sălcuța, r-nul Căușeni (un mormânt cercetat în anul 2015), Roșu – *La Babco*, r-nul Cahul (un mormânt cercetat în anul 2016) și Giurgiulești r-nul Cahul (un mormânt cercetat în anul 2016). Cea mai întinsă necropolă, este cea de la Cazaclia, UTA Găgăuzia, cuprinzând 40 de înmormântări, cercetate în anul 2019 de către Serghei Agulnikov și Vitalie Jeleznâi. Mormintele la care ne-am referit au fost realizate în gropi dreptunghiulare alungite, la o adâncime ce nu depășea 0,5 - 0,7 m de la suprafață. Cea mai mare adâncime a gropii a fost documentată la Taraclia, fiind de 1,4 m de la suprafața actuală de călcare. Defuncții au fost depuși în poziție întinsă pe spate, picioarele drepte, mâinile aduse pe sau sub bazin. Defuncții sunt orientați cu craniul cu precădere spre vest, cu devieri, cu fața spre sud-est. Mormintele sunt, practic, lipsite de inventar, doar o pereche de cercei a fost descoperită în mormântul 3 de la Cazaclia. Pentru o bună parte a materialului osteologic identificat a fost realizată expertiza antropologică de către Alexandru Varzari și Angela Simalcsik. Conform constatărilor, tipul antropologic dominant este cel mongoloid, fiind prezente și elemente europoide sau mediteraneene. Luând în considerație elementele de rit și ritual funerar, tipul antropologic, starea bună de conservare a resturilor scheletice, dar și descoperirile similare mai vechi de la Comrat (1960), Balabanu (1993) și Mologa (2004), presupunem că aceste complexe funerare reprezintă mormintele populației mongole turcizate, răspândită în stepa Bugeacului cu precădere în sec. XVII-XVIII.

Așezări rurale medievale din valea râului Ciuhur: descoperiri arheologice și interpretări

Ludmila Bacumenco-Pîrnău

În comunicarea de față ne propunem prezentarea rezultatelor studierii colecțiilor de materiale arheologice descoperite în așezările rurale medievale din nordul Moldovei răsăritene, îndeosebi din bazinul râului Ciuhur, în timpul cercetărilor de teren și a săpăturilor arheologice sistematice din perioada postbelică. Astfel, majoritatea datelor arheologice cuprinse în studiu pentru acest demers provin din săpăturile de la Stâncăuți și Mălăiești (r. Râșcani), desfășurate sub coordonarea arheologului medievist P.P. Bârnea în anii '60 ai secolului trecut. În acest context, subliniem amploarea descoperirilor arheologice de pe teritoriul Moldovei medievale în primele două decenii postbelice. Ulterior, în anii 1987-1989, Anatol Gorodenco a efectuat cercetări arheologice în cele două situri de pe cursul inferior al râului Ciuhur. Parcurgerea rapoartelor științifice și a repertoriilor întocmite pentru această zonă a scos în evidență faptul că datele obținute referitoare la spațiul rural în secolele XIV-XVII au fost valorificate parțial în articole și lucrări generale, loturile de materiale rămânând în mare parte inedite, iar numeroase aspecte referitoare la viața cotidiană a comunităților rurale din valea Ciuhurului în Evul Mediu nestudiate până în prezent. Unul dintre aspectele abordate în comunicarea de față îl reprezintă disponibilitatea resurselor alimentare în această zonă a Moldovei. Astfel, au fost introduse în studiu câteva categorii de vestigii descoperite în aceste situri, cum ar fi datele arheobotanice, resturile faunistice, uneltele pentru recoltarea unor alimente, ustensilele de bucătărie ș.a. De asemenea, am urmărit în ce măsură au fost integrate datele arheologice referitoare la acest areal în contribuțiile istoriografice postbelice și dacă au influențat nivelul de cunoaștere al realităților rurale din Moldova în perioada Evului Mediu. Continuarea cercetărilor arheologice în zona respectivă și analiza integrată a rezultatelor obținute, inclusiv a informațiilor documentare, va contribui la reconstituirea istoriei acestor comunități rurale și a relațiilor lor cu alte zone ale Moldovei medievale

Sergiu Musteață, Ion Tentiuc, Ion Ursu

Deși urmele unor gropi din gangul castelului Soroca se pot observa pe planurile și releveele realizate de inginerii ruși în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cercetarea lor arheologică nu a fost realizată până în 2021. Astfel, una dintre sarcinile investigațiilor arheologice din toamna anului curent a fost cercetarea spațiilor subterane de sub gangul de intrare pentru a clarifica existența sau lipsa încăperilor-capcană (*gurilor de lup*). În rezultatul cercetărilor din perioada septembrie-octombrie 2021, am reușit să descoperim în gangul turnului de intrare în castel urmele a două gropi cu dimensiune de cca 4 metri în lungime și 2 metri în lățime. Groapa nr. 1, din partea interioară a castelului a fost cercetată parțial, până la adâncimea de cca 1 metru, din cauza faptului că a fost acoperită cu un strat gros de beton, turnat în contextul lucrărilor de consolidare/conservare din anii 2013-2014. Sperăm ca, în contextul lucrărilor de restaurare ce urmează a fi realizate în anii 2022-2023, să fie scos stratul de beton pentru a putea cerceta complet urmele acestei gropi și a determina funcționalitatea acesteia. Groapa nr. 2, care este separată de groapa nr. 1 printr-un perete gros de cca 1 metru, s-a extins în faza inițială până la pragul de intrare în castel. Dar, în secolele următoare, groapa nr. 2 a fost strămtorată prin împărțirea ei în patru părți. Cea mai mare parte a ei, cu dimensiunea de cca 2x2 m, a servit cel mai probabil în calitate de capcană, având pereții foarte bine amenajați cu o adâncime de cinci metri. Partea a treia a fost complet umplută cu piatră, iar partea a patra a rămas deschisă, parțial umplută în diferite etape. Cel mai probabil, partea a patra a gropii nr. 2 a fost folosită ca adăpost, deoarece se pot observa mai multe straturi de amenajare a podelei, zidul fundației de la intrare a fost parțial străpuns, iar în peretele dinspre groapa nr. 2 se observă urmele unei uși. În contextul noilor descoperiri arheologice, putem afirma existența unor sisteme de capcană care merită a fi analizate mai bine în raport cu celelalte elemente de arhitectură a intrării în castel. Conținutul gropilor, în special nr. 2, s-a dovedit a fi divers și impresionant. Printre cele mai deosebite descoperiri se remarcă colecția de pietre fasonate, semne și inscripții incizate, care vor face parte din viitorul *lapidariu* al castelului Soroca. La fel, remarcăm descoperirea în interiorul gropilor a 25 de monede moldovenești, poloneze, otomane și rusești care sunt extrem de utile în procesul de analiză cultural-cronologică.

Castelul Tighina și cetatea Bender: geografia, istoria, arheologia și arhitectura controversată a complexului fortificat

Tamara Nesterov, Sergiu Musteață, Andrei Herzen

Cetatea medievală Tighina, amplasată pe malul drept al fluviului Nistru, lângă un vad utilizat din antichitate, cunoscută din secolul al XVI-lea sub denumirea Bender, este înregistrată în Registrul monumentelor istorice de importanță națională ocrotite de stat sub nr. 12 (2238). La baza scrierilor controversate cu privire la originea și evoluția fortificației Tighina-Bender au stat memoriile călătorului turc Evliya Celebi, care vizitase Benderul în 1655, menționând că edificarea cetății a avut loc după compania sultanului Suleyman din 1538. În secolul al XX-lea, istoria Tighinei a fost substituită de către opinia științifică cu cea a cetății turcești Bender, opinia fiind acceptată de majoritatea istoricilor, metoda de studiu fiind lectura selectivă a documentelor și încrederea în conținutul unor texte, cu neglijarea altora, situație agravată de penuria documentelor medievale publicate în perioada formării opiniei turcești. Utilizarea fortăreței după destinația inițială (pe teritoriul cetății este dislocată Armata nr.14 a FR) n-a permis revendicarea dovezilor materiale ale vechimii fortăreței, astfel că una dintre cele mai extinse fortificații medievale de pe Nistru și din regiunea Mării Negre n-a beneficiat de cercetări pe teren. Prima care pune sub semnul întrebării datarea impusă a cetății este arhitectura, care indică edificarea nucleului central într-o perioadă anterioară utilizării la asediu și apărare a artileriei (mijlocul secolului XV), iar analiza documentelor istorice emise anterior presupusei edificări confirmă prezența la trecerea fluviului a unui fort întărit. Pentru rezolvarea problemelor complexe din istoria fortificației Tighina-Bender o mare importanță o are analiza materialelor cartografice, care sunt surse de neprețuit asupra istoriei, geografiei și toponimiei din regiunea de Nord-Vest a Mării Negre, studiate până acum fragmentar. Cercetările arheologice întreprinse în anii 1969, 1990 și 2019, realizate pe suprafețe mici, urmează a fi extinse în interiorul și în afara cetății. Este necesară stabilirea unui plan de cercetare pluridisciplinară, cu coroborarea rezultatelor din domeniile arheologiei, geologiei, geografiei și arhitecturii. Rezultatele cercetărilor interdisciplinare ale complexului fortificat Tighina-Bender ar permite evaluarea corectă a monumentului patrimoniului cultural, fără de care este imposibil să fie luate decizii corecte privind conservarea și restaurarea adecvată a cetății.

Средневековые фортификации Северо-Западного Причерноморья в атласе Рицци-Дзаннони

Андрей Герцен

Уникальные карты атласа Польши, составленные Д.А.Б. Рицци-Даннони в середине XVIII в. и опубликованные в начале 1772 г. представляют собой бесценный научный источник. Атлас содержит детальные сведения по исторической географии Северного и Северо-Западного Причерноморья. Особое значение имеет абсолютно уникальная карта Молдавии и прилегающих к ней территорий (23-й, а также 24-й листы атласа), составленная на основе более ранних источников – богатых картографических материалах предшественников (Г.Л. Боплана, Д.К. Кантемира и др.), и в первую очередь не выявленных пока, либо не исследованных работ картографов Османской империи, переживавшей расцвет в XV–XVII вв. Произведение Рицци-Даннони является репродукцией древнейшей (обнаруженной на данный момент) топографической карты Северо-Западного Причерноморья, отражающей географическую картину не позднее первой половины XVI – второй половины XVII вв. Предварительный анализ карт Кантемира и Рицци-Дзаннони показывает, что они восходят к нескольким, а в итоге – одному существенно более древнему османскому прототипу. Вместе с тем, в отличие от карты Кантемира, отображающей географическую информацию со значительно большей степенью генерализации, карты Рицци-Дзаннони составлены гораздо более подробно, максимально передавая топографические аспекты не только природных (гидрография, рельеф, растительность и пр.), политико-географических, социально-экономических и лингво-этнографических (государственные и административные территории и границы, статусы и особенности застройки населённых пунктов, центры добычи полезных ископаемых, дороги, топонимия, конфессиональная принадлежность и пр.) компонентов и в первую очередь наиболее тщательно – фортификаций, что, очевидно, было одним из главных назначений карты. Карты Рицци-Дзаннони, охватывающие центральную часть Северо-Западного Причерноморья (Молдавия, Бессарабия и приграничные области), наименее изученную среди окружающих территорий (Венгерское и Польское королевства, Крымское ханство), и в прошлые эпохи, и в наше время, содержат детальные сведения о фортификационных сооружениях в более сотни различных городов и селений. Их обзор, изображения и систематизация

представлены в настоящей работе, сведения о многих вводятся в научный оборот впервые. Актуальное и дальнейшее изучение укреплений (замков, крепостей и прочих фортификаций), обозначенных на картах Рицци-Дзаннони и представляющих собой важнейшие комплексы и объекты историко-культурного наследия, невозможно без привлечения уникальных сведений автора. Описания и реконструкции фортификаций, игнорирующие особенности топографии и другие детали, сообщаемые этим уникальным источником, априори неполноценны, либо даже могут быть ошибочны. Историко-географическая информация, зафиксированная на картах Рицци-Дзаннони, представляет колоссальное мультидисциплинарное и междисциплинарное значение. Её учёт важен для современных и будущих исследований географии, истории, археологии, архитектуры, культуры, искусства, этнографии, лингвистики, топонимии региона в целом и каждого отдельного памятника наследия.

Mormântul medieval al femeii de la Fârlădeni-La Văleanu (raionul Căușeni). Interpretări paleomedicale

Angela Simalcsik

Mormântul medieval de la Fârlădeni-La Văleanu (r-nul Căușeni) este un complex închis, izolat, descoperit întâmplător în anul 2017. În momentul debutului analizei antropologice, scheletul, care era foarte bine reprezentat și satisfăcător conservat, părea unul care se încadra în tiparele obișnuite. Osemintele provin de la o juvenilă cu vârsta biologică în momentul decesului de cca 17-18 ani. Pe lângă studiul biomorfometric, scheletul a fost supus și analizei paleopatologice. Rezultatele au fost surprinzătoare. La nivel dentar a fost identificată hipoplazia liniară a smalțului – dovadă a episoadelor de stres fiziologic produse în perioada copilăriei mici, în intervalul de vârstă 1-3 ani, probabil în momentul înțărării, când acest subiect a viețuit în condiții de viață vitrege, care au favorizat episoadele severe de boală sau subnutriție/malnutriție. Pe oasele neurocraniului este prezentă hiperostoza porotică – indicator al anemiei sideropenice. Pe diafizele tibiilor sunt modificări periosteale – indiciu al prezenței unei infecții microbiene active în momentul decesului. Pe lângă patologiile anterior menționate, pe schelet au fost înregistrate și numeroase anomalii dentare și osoase cu determinism genetic, ceea ce ne face să presupunem că subiectul provenea dintr-o

comunitate endogamă. Printre osemintele acestei adolescente au fost identificate resturi care provin de la un *foetus*, al cărui schelet este bine reprezentat, fiind aproape complet. Adolescanta de doar 17-18 ani, în momentul decesului, purta în pântec un prunc, a cărui vârstă intrauterină se estimează la circa 28 de săptămâni. În plus, la nivelul oaselor coxale este bine marcat sulcusul preauricular, care este de tip parturiție și care indică alte parturiții anterioare decesului.

Studii interdisciplinare ale mormântului cu inele de buclă de la Butuceni

Octavian Munteanu, Nicolae Batog

Subiectul comunicării are la bază rezultatele cercetărilor de salvare întreprinse în vârful promontoriului Butuceni în anul 2018. Acestea au adus la lumina zilei scheletul precar conservat al unei tinere de 25 de ani ce se deosebea de mormintele medievale fără inventar descoperite anterior în imediata apropiere. Nou-descoperita inhumăție avea orientarea scheletului pe direcția NNV și era însoțită de 11 piese de podoaă realizate din bronz. Este vorba de artefacte de dimensiuni mici, care, în literatura de specialitate, sunt desemnate prin diferiți termeni: inele de buclă, cercei de buclă, spirale de buclă sau ace de păr. Datele preliminare și o analiză primară a descoperirilor a fost deja publicată, fiind pus accentul pe caracteristicile antropologice, dar și pe analiza tipurilor de artefacte. S-a stabilit că diversele tipuri de situri cu descoperiri similare au o bună evidență stratigrafică, iar cronologia lor este relativ bine fixată. Datele disponibile pentru încadrarea cronologică a respectivelor situri le ancorează în segmentul cuprins între a doua jumătate a secolului al XII-lea-prima jumătate a secolului XIII-lea. În ceea ce privește aprecierea fenomenelor cultural-istorice la care se pot referi descoperirile de la Butuceni, acestea rămân a fi încă foarte vagi. Ceea ce este clar la momentul actual e că descoperirile de la Butuceni sunt conectate, într-un fel sau altul, la fenomenele ce caracterizează teritoriile volăno-podolene, în special la cele ale bolohovenilor din secolele XII-XIII.

Totodată, datele mai exacte, dar și fenomenele complexe ce se ascund în spatele acestei descoperiri, pot fi desprinse din cercetări interdisciplinare suplimentare precum sunt analizele C14, analizele metalografice, dar și analizele ADN, primele dintre cele menționate fiind deja realizate, urmând a fi prezentate în cadrul comunicării. Totodată, vom antrena și noile descoperiri ce au apărut între timp și care pot fi conectate la analiza situației privind relațiile spațiului pruto-nistean cu teritoriile Volâniei.

*Date antropologice despre mormintele medievale descoperite în anul 2017
la Butuceni și Peștera*

Angela Simalcsik, Vlad Vornic

În anul 2017, pe teritoriul Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, în zona orașului medieval și pe promontoriul *Butuceni* au fost descoperite mai multe complexe arheologice, printre care și cinci morminte de inhumație. Două morminte au fost descoperite în marginea vestică a promontoriului *Peștera*, săpate direct în roca calcareasă, cu scheletele în decubit dorsal, orientate vest-est. Mormintele sunt lipsite de inventar. Osemintele provin de la un bărbat de cca 25-35 de ani (OV/M1) și de la un sub-adult de cca 6 ani (OV/M2). În afară de aceste două morminte, în acest punct au mai fost cercetate două gropi menajere și o instalație de foc, toate afectate prin săparea șanțului gazoductului Ivancea-Trebujeni. În una dintre cele două gropi a fost descoperită o monedă de bronz din secolul al XIV-lea, ceramică de tip Hoarda de Aur, câteva piese de fier și numeroase oase de animale. Alte trei morminte de inhumație au fost descoperite în sectorul nord-vestic al promontoriului *Butuceni*, pe partea dreaptă a drumului ce duce spre biserica rupestră. Cel mai probabil, acestea fac parte dintr-o necropolă medievală. Scheletele erau orientate Vest-Est, se găseau la o adâncime mică, în decubit dorsal, cu brațele pe lângă corp sau cu mâna stângă așezată pe piept, iar dreapta adusă pe umăr. Și în acest caz, mormintele sunt lipsite de inventar. Scheletul din B/M1 provine de la un bărbat cu vârsta trecută de 50 de ani, cel din B/M2 – de la o femeie de cca 50-60 de ani, cel din B/M3 – de la un bărbat de cca 50-60 de ani. Studiul paleoantropologic a scos în evidență o serie de boli dentare și osoase, mai multe traumatisme produse în timpul vieții (vindecate), indicatori ocupaționali și mai multe remodelări osoase – adaptări funcționale la mediul de viață.

Despre un mormânt descoperit la Fierbinți-Malul Roșu

Alexandra Comșa, Silviu Oța

Săpăturile arheologice desfășurate în situl de la Fierbinți-Malul roșu au rămas până în prezent foarte puțin cunoscute specialiștilor. Ele s-au desfășurat din anul 1979 până în 1983 și au fost conduse de către arheologul Bogdan Filipescu de la Muzeul Național de Istorie a României. Situl arheologic destul de complex, se află pe malul râului Ialomița, în apropierea localității Fierbinți. Ceea ce ne interesează astăzi este necropola medievală și premodernă. Aici au fost cercetate un număr important de morminte de înhumăție, databile între secolele XV-XVIII. Inventarul acestora este unul relativ bogat și constă din monede, cercei, inele, copci etc. Dintre mormintele cercetate ne-a atras atenția un mormânt aparținând unei femei, păstrat parțial. Din păcate acesta nu se regăsește pe planul săpăturii avut la dispoziție. Bănuim că a fost cercetat cel mai probabil spre finalul campaniei arheologice. Acesta a fost datat pe baza unei monede emise în timpul sultanului Soliman Magnificul. O altă informație deținută este aceea că a fost cercetat în S. I, în zona carourilor 11-12, la o adâncime de 0,95 m. Cel mai probabil, acesta a rămas parțial în profilul secțiunii. Analiza antropologică a evidențiat prezența craniului, cu masivul facial, dar și a unei părți a scheletului post-cranian (omoplatul drept, ambele coxale, osul sacral fragmentar, 17 porțiuni de coaste, clavicula dreaptă întregă, 5 vertebre dorsale și 1 lombară, ambele calcaneae, 1 astragal, 2 tarsiene și 2 metatarsiene). Caracteristicile generale ale scheletului ne indică apartenența lui la sexul feminin. Ca vârstă, pe baza danturii și a simfizei pubiene, putem aprecia că avea 45-50 de ani. Acest individ prezintă o serie de aspecte patologice, care vor fi detaliate în lucrare.

*Armele, unelte aducătoare de moarte, mărturia despre gropi comune vechi
și noi*

Robert Daniel Simalcsik

The discovery of the mass graves from Horlești and Iași at “Casa Pogor” in the county of Iași is a testimony of the turbulent history of these places. The weapons, killing tools, are deadly in both cases, although they are from different eras. The bones bear witness to this fact as they represent a clear evidence of the use of weapons. The mass grave from Horlești was chronologically framed using C¹⁴ and was dated between 1400 and 1800 AD. The excessive fragmentation of osteological material made paleoanthropological analysis difficult, but, much to our surprise, we discovered amazing things. The deceased had a violent death according to the injuries detected on the cranial and post-cranial bones, and were aged between 20-50 years old upon death. The minimum number of individuals that can be registered is 99. The large majority of the buried is male and indicates a typological picture similar to that of synchronous necropolises from the reigns of Petru Rareș. The fatal injuries were caused by sharp weapons, arrows and projectiles. The burial was hasty, without funeral material and without much attention given to the deceased, the individuals being deprived of the goods that could survive in time. Most probably, the dead are the losers of a military confrontation. The presence of specific equipment and *Gymnastiorka* type summer shirt buttons may be an indication to confirm the deceased from the mass grave at Casa Pogor in Iași are soldiers of the Soviet Union and their death occurred in the spring-summer of 1944, during the fighting north of Iași. The anthropological analysis of the 11 individuals indicates a typology that confirms the eastern origins of the soldiers, and has highlighted the existence of a wide range of injuries caused by firearms (shrapnel, bullets or blast waves), which indicates that their death was extremely violent, during the fights and not at a later stage as a result of injuries. The anthropological analysis has also highlighted the young age of the deceased, only one individual being over the age of 50.

Florin Curta

Începuturile arheologiei slavilor timpurii în Europa de răsărit sunt legate de transformările suferite după preluarea puterii de către bolșevici, deși o preocupare pentru arheologia medievală, în genere, datează încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. O contribuție de seamă în această privință, de o mare însemnătate pentru dezvoltarea ulterioară a arheologiei slavilor timpurii, a avut-o Čeněk Chvojka, autorul unor săpături deosebit de valoroase în valea Niprului mijlociu pe situri precum Cerneahovo și Zarubinți. De o deosebită semnificație este faptul că, potrivit lui Chvojka, a existat o continuitate neîntreruptă de locuire în valea Niprului mijlociu. În concepția sa, fiecare dintre populațiile ce se succedaseră pe acele meleaguri se afla la un nivel de dezvoltare economică și culturală superior celui la care se aflaseră predecesorii lor. La mijlocul anilor '20 ai sec. XX, arheologia era deja aliniată din punct de vedere instituțional politicii de stat, mult mai devreme decât alte discipline. Tot atunci au avut loc și primele încercări serioase de introducere a unui demers marxist în arheologie. Pe la mijlocul anilor '30 ai sec. XX, când Stalin a reabilitat discursul naționalist rus pentru a face față propagandei naziste și ideilor promovate de aceasta cu privire la inferioritatea politică și culturală a popoarelor slave, pe nepută masă, etnogeneza slavă (și mai ales etnogeneza slavilor de răsărit), identificarea patriei lor primitive și a primelor lor forme de viață și de civilizație, ca și apariția orașelor și a statului medieval în Rusia au devenit subiecte de mare interes pentru propaganda sovietică. Reabilitarea slavisticii a continuat fără întrerupere după război, luând, de altfel, noi dimensiuni ideologice. Arheologia medievală și, mai cu seamă, cea slavă au fost componente fundamentale ale discursului sovietic, chiar dacă după moartea lui Stalin în 1953, manipularea ideologică și-a mai pierdut din intensitate. Lucrarea de față ia în atenție acest proces de reevaluare ideologică și manipularea rezultatelor cercetării arheologice pentru a reșeza problematica slavilor timpurii pe făgașul vechilor teorii ale lui Chvojka. Un rol deosebit în cele petrecute în arheologia sovietică privitoare la slavii timpurii l-au jucat arheologii Irina Rusanova, Valentin Sedov și Volodymyr Baran. După 1991, chestiunea a preocupat pe arheologii ruși în special în legătură cu smulgerea patriei primitive a slavilor de către noua republică independentă a Ucrainei. Lucrarea analizează discursul arheologic cu privire la prezența slavilor în nord-vestul Rusiei și în valea Volgăi mijlocii, ca ilustrații ale manipulării politice a rezultatelor cercetării arheologice de după 1991.